

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІСОВИЙ ЦЕНТР
ІНСТИТУТ ЛІСОВОГО НАВЧАННЯ І КОНСУЛЬТУВАННЯ ЗВОЛЕН

Лісовий гід

Навчальний посібник

Зволен-Ужгород 2017

Дана публікація є одним з результатів проекту **Ліси для суспільства – ліси без бар'єрів** (Forest for society – Forest without barriers, акронім FOR SOC, код проекту CBC01013)

Проект фінансований з гранту Королівства Норвегія через **Норвезький фінансовий механізм**

Проект співфінансований з державного бюджету Словацької Республіки

Проект співфінансований з бюджету Відділу Міжнародних Програм Лісової Служби Сполучених Штатів Америки

Назва: Навчальний посібник Лісовий гід

Перше видання: Національний Лісовий Центр – Інститут лісового навчання і консультування, м. Зволен, 2016

Переклад українською мовою

Редактор: Вероніка Яловіарова

Автори текстів: Маріан Білачіч, Петер Ґоґола, Вероніка Яловіарова, Андрей Каплявка, Дана Лойова, Андреа Мелцера, Рудольф Навратіл, Мартін Паздера, Ігор Віслай

Автори фотографій: архів НЦЛ Зволен, інж. Йозеф Ревіляк, www.pixabay.com/sk, www.unsplash.com

Графічне редагування та верстка: Маріан Тараба

Обсяг: 60 ст.

Тираж: 200 примірників

Відповідальність за зміст публікації несуть автори тексту

Текст не пройшов мовної коректури

Усі права захищені. Без дозволу авторів жодна з частин публікації не може бути відтворена, збережена на електронних носіях інформації або передана в будь-якій формі

Copyright © Національний Лісовий Центр, Зволен 2016

ISBN 978 – 966 – 2988 – 96 – 3

ЗМІСТ

ВСТУП ДО НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА	4
<i>Вероніка Яловіарова</i>	
МЕТОДИКА СУПРОВОДУ	6
<i>Маріан Білачіч</i>	
ЛІСОВА ПЕДАГОГІКА ЯК ПРИГОДНИЦЬКА ФОРМА СУПРОВОДУ У ЛІСОВОМУ ПРИРОДНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.	14
<i>Вероніка Яловіарова, Дана Лойова, Андреа Мелцєрова, Ігор Віслаї</i>	
КОМУНІКАЦІЯ ЧЕРЕЗ ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ	31
<i>Петер Ґогола</i>	
ПРИРОДНЕ БАГАТСТВО РЕГІОНУ	
38	
<i>Рудолф Навратіл</i>	
ОСНОВИ НАДАННЯ ПЕРШОЇ ДОПОМОГИ У ЛІСОВОМУ ПРИРОДНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	
43	
<i>Андрей Каплевка</i>	
ЕКОЛОГІЧНА ЕТИКА	
51	
<i>Мартін Паздера</i>	

Вступ до навчального посібника

«Подорож довжиною в тисячу миль починається з першого кроку»

Лао-цзи

Шановні читачі,

у Ваші руки потрапив навчальний посібник освітньої програми Лісовий гід, створений у рамках міжнародного проекту **Ліси для суспільства – ліси без бар'єрів** (FOR SOC, детальніша інформація про проект на www.forsoc.org). Проект фінансований з гранту Королівства Норвегія через Норвезький фінансовий механізм та співфінансований з державного бюджету Словачької Республіки.

Ліси часто називають «зеленим багатством» країни. Словаччина належить до «найзеленіших» країн Європи, славиться багатством біорізноманіття та великою площею лісового покриву. На сьогоднішній день близько 42% площі країни вкриті лісом. Ліси є основним ландшафтоутворюючим та екостабілізаційним компонентом. Вони виконують важливі виробничі, захисні, екологічні, соціальні та культурні функції. У сучасності зростає значення лісового природного середовища як простору для відпочинку та навчання.

Однією з можливостей підвищення екологічної свідомості суспільства через неформальну освіту є професійний супровід у лісі, який може забезпечити саме кваліфікований спеціаліст – лісовий гід. Професійний супровід у лісовому природному середовищі є потенціалом для розширення пропозиції послуг, що надаються підприємствами лісового господарства.

Привабливість диверсифікації лісових послуг у цьому напрямку може підвищити також лісова педагогіка, яка має форму пригодницького супроводу. Створення пригодницького супроводу у лісовому природному середовищі також підтримується інтерактивними об'єктами лісової педагогіки (наприклад, такими як лісова брама, ксилофон, дендрофон, дерев'яні макети тварин, фотостіна, шпаківні, пташиний годинник, дерев'яні лисячі нори, дерев'яні ігри на запам'ятовування, стежки відчуттів, спіралі з трави, лісове спортивне приладдя і так далі), кількість яких у цій галузі поступово зростає. Інтерес до таких об'єктів підтвердило і дослідження, проведене в рамках проекту Ліси для суспільства - ліси без бар'єрів (FOR SOC), за результатами якого 71% всіх респондентів (туристи, вчителі, школярі, люди з особливими потребами) відповіли, що вони хотіли б бачити такі інтерактивні об'єкти лісової педагогіки в лісовому природному середовищі.

Цей навчальний посібник складається з декількох розділів, присвячених окремим фаховим темам: професійний супровід, лісова педагогіка як пригодницька форма супроводу, комунікація через засоби масової інформації, презентація природних багатств, основи надання першої допомоги в лісовому природному середовищі та екологічна етика. На початку кожного розділу є теоретичний вступ до теми, далі для кожної теми підготовлена практична частина, потім подано завдання для учасників освітньої програми, які вони можуть виконати безпосередньо у посібнику. Кінець розділу доповнюється списком використаної та рекомендованої навчальної літератури.

Випускники освітньої програми «Лісовий гід» отримають професійні знання про лісове природне середовище, відносини та зв'язки у ньому, виробничі та невиробничі функції лісу, принципи ведення лісового господарства у контексті сталого розвитку та професійну лісівничу діяльність. Вони володітимуть методикою, принципами та інструментами супроводу у лісовому природному середовищі, знатимуть основні принципи і цілі лісової педагогіки як однієї з форм роботи з громадськістю у лісівництві, методику пригодницького навчання у лісі та його окремі заходи, а також принципи екологічної етики і взаємозв'язок з лісовим

природним середовищем. Окрім цього, після проходження курсу учасники вмітимуть самостійно розробляти програми пригодницького супроводу у лісі на навчальних стежках із взаємозв'язком з регіональними культурними, історичними, природними особливостями певного лісового природного середовища, а також володітимуть принципами комунікації з засобами масової інформації, написання прес-релізів та заміток або статей у газети та журнали.

Супровід у лісі має свою специфіку та потребує кваліфікованого спеціаліста. У нашому розумінні ним є саме лісівник, який найкраще знає «свій» ліс – середовище, за яким він доглядає і в якому проводить

багато часу. Тому участь в освітній програмі «Лісовий гід» може стати одним із тих кроків, які допоможуть збагатити знання відвідувачів лісу та надати супровід на визначених лісових шляхах та стежках.

Вероніка Яловіарова

Методика супроводу

Маріан Білачіч

Словацька асоціація туристичних гідів

chairman@touristguides.sk

„Навіть найкраща країна чи пам'ятка – це лише чорно-біле німе кіно...

... аж до моменту, коли вони заговорять до відвідувача вустами гіда!

І вже він надасть їм колір, звук, смак, запах, і підкреслить історію, значення або

функцію...”

Маріан Білачіч

Вступ до ПРОБЛЕМАТИКИ

У національному класифікаторі професій Словаччини можна знайти багато професій, які містять слово ПРОВІДНИК, наприклад провідник у залізничному транспорті, гірський провідник, туристичний гід і т.п. Зазвичай під цим поняттям має на увазі особа, яка займається клієнтами, супроводжує їх і водночас організовує їх перебування. У загальному можна сказати, що поняття ПРОВІДНИК у сегменті обслуговування клієнтів у туризмі означає особу, яка відвідувачів не тільки супроводжує, але й **надає їм професійну інтерпретацію культурної та природної спадщини певної території.**

В ЄС кваліфікаційні рамки професії туристичного гіда стандартизовані і вимагають 600 годин навчання.

Часто на практиці доходить до перехрещення окремих професій.

Осіб, які забезпечують інтерпретацію в замках або під час екскурсій, зазвичай називають терміном **«лектор»**.

КВАЛІФІКАЦІЙНІ ПЕРЕДУМОВИ

Особа, яка планує займатися провідництвом у лісі, повинна відповідати ряду **кваліфікаційних передумов**. Найважливішими з них є наступні:

- повноліття
- закінчена повна середня освіта
- володіння мовою
- широкий спектр знань
- організаційні здібності
- самостійність і відповідальність
- моральна і матеріальна чесність/ добросовісність
- вміння працювати з людьми
- вихованість/ культура спілкування

- хороший стан здоров'я

Щоб провідник міг успішно виконати завдання, що впливають з характеру та особливості турботи про клієнта, у процесі підготовки доречно формувати його

особистісно-професійний

профіль. Ідеальним є збалансоване поєднання навичок і компетенцій, яке можна описати наступними характеристиками:

- організатор
- імпровізатор
- інсценізатор (провідник є і актором і режисером під час екскурсії)
- коментатор
- інтерпретатор
- консерватор (вміння загасити конфлікт, «законсервувати» його)
- пропагатор (певного регіону, певних ідей)
- популяризатор

РОБОТА ПРОВІДНИКА

Основа успішного проведення заходу (лекції, прогулянки, екскурсії тощо) закладається у процесі **підготовки до заходу**. Під час супроводу гід передусім працює з **інформацією**. Її відповідно до характеру можна розділити на наступні групи:

- **незмінна** – оскільки інформація не змінюється, то доречно її запам'ятати (відстані, геологію, історичні дати і факти тощо)
- **змінна** – змінюється, необхідно постійно фіксувати джерело та час опублікування (наприклад, населення, межі заповідної території, характеристики лісових масивів тощо)
- **спірна** – для об'єктивності завжди потрібно наводити певний факт поряд з протилежною точкою зору
- **фіктивна (вигадана)** – легенди та міфи, які потрібно відокремити від фактів

В епоху інформаційного вибуху ми часто зустрічаємося з неточностями, які призводять до виникнення **дезінформації**. Корисно з'ясувати, як виникла ця дезінформація, а саме - трапилось це випадково або навмисно. З огляду на зміст та відносно реальності, дезінформація може бути:

- позитивна (ситуація краща, ніж є в реальності – утворює завищені очікування)

- негативна (ситуація гірша, ніж в реальності)

Єдиним правильним шляхом усунення дезінформації (немає значення позитивна вона чи негативна) є **надання достовірної інформації про реальний стан**. Тільки так можна підтвердити або підірвати довіру до джерела тієї чи іншої (дез)інформації.

Провідник під час підготовки до заходу використовує різні джерела інформації.

Найуживанішими є наступні:

- бібліографічні матеріали
- лексикографічні матеріали
- топографічні матеріали
- спеціалізовані періодичні видання
- мультимедійні матеріали
- глобальні мережі і бази даних

Джерела інформації можуть бути різної якості. Тому слід добре перевіряти їх актуальність і серйозність. Це стосується, зокрема, інформації з Інтернету або соціальних мереж. Дуже цінним і незамінним джерелом знань є самостійно отримані знання і реальний досвід з практики або ж результати власних довготривалих спостережень чи досліджень.

Частиною підготовки заходу є **планування маршруту і визначення основних орієнтирів** (топографічна підготовка). При складанні маршруту розглядаються наступні параметри:

- відстань в кілометрах
- топоніми – пункти, що становлять певний інтерес (залежно від їх важливості транзит/зупинка/ програма/ перебування тощо)
- інфраструктура

Навіть найкраща програма чи привабливий маршрут часом може стикнутися з обмеженнями. Особливо невблаганним може бути час. Тому слід надати належну увагу плануванню часу або **хронометражу**. При складанні програми потрібно добре спланувати, зокрема:

- час для переміщення (користування транспортними засобами/ пішки тощо)
- фіксовані проміжки часу (на які ми не впливаємо: графік транспорту, час зустрічі, години роботи музею тощо)
- тривалість програми (окремого заходу або завдання)

- необхідні перерви (туалет, харчування, відпочинок тощо)
- особистий вільний час
- інші фактори впливу (пора року/ погода тощо)

Робота з людьми захоплює і надихає, але в той же час є відповідальною і, часом, нелегкою. Неможливо завжди та всім догодити, особливо це стосується більших груп. Вирішальним фактором є ретельно прописана програма, яка чітко визначає **інтерес групи**, проте не завжди повністю відповідає **індивідуальним інтересам** учасників. Слід зважено оцінити, чи можна задовольнити індивідуальні потреби клієнта і в якій мірі, якщо вони не відповідають інтересам групи. Кожен випадок є дуже індивідуальним (**психологічна підготовка**).

Позицію провідника в роботі з клієнтами завжди значно полегшує ефективне **знайомство з клієнтом**. В часі воно відбувається:

- заздалегідь – за допомогою наявної інформації
- безпосередньо під час особистого контакту

Добре відомим є класичний поділ клієнтів на основі їхньої поведінки (темпераменту): холерик, сангвінік, флегматик, меланхолік; екстраверт та інтроверт. Однак на практиці не все так однозначно, оскільки більшість людей мають «поєднання типів» і не підходять чітко під цей розподіл або їхня поведінка на основі зовнішніх подразників досить швидко може змінювати полярність. На практиці більш прагматичним є поділ на **безпроблемних та проблемних клієнтів**. Під проблемними мають на увазі клієнтів, яких можна описати за допомогою таких виразів:

- експерт, відмінник, «свій хлопець», базікало, хвалько, мачо, інтриган, клізма, грубіян, агресор, горезвісний скаржник, надчутлива особа, алкоголік (або особа з будь-якою залежністю), особи з психічними відхиленнями тощо.

КЕРУВАННЯ ГРУПОЮ

Розрізняють три основні підходи до керування групою:

- **автократ**
- **демократ**
- **ліберал**

Життя показує, що обставини змушують провідника вміти оперативно змінювати стиль керування групою. Провідника сприймають через його особистість, а тому від нього/неї очікують наступного:

- природного авторитету
- відповідальності
- професійності
- об'єктивності і опірності проти натиску

Наріжним каменем хорошої роботи провідника вважають довіру, пунктуальність, компетентність, коректність, послідовність, актуальність, комунікабельність, гнучкість, рішучість і бадьорість, ясність (візуальну і артикуляційну) вираження.

Розповідь провідника

Усне подання інформації, а, передусім, її професійна інтерпретація – це основна характеристика професії провідника, яка й складає найважливішу частину його загального презентаційного виступу. До презентації провідника є чимало вимог, які стосуються як її форми, так і змісту. Драматургія програми, тривалість, зміст та обсяг матеріалу повинні бути пристосовані до фактичного складу групи та зовнішніх обставин.

РОЗПОВІДЬ ПРОВІДНИКА	
ЗМІСТОВНА ЧАСТИНА	ФОРМА
› МОВНО ПРАВИЛЬНА	› НАУКОВО ПРАВДИВА
› ТЕРМІНОЛОГІЧНО ТОЧНА	› ПОВЧАЛЬНА
› ВВІЧЛИВА	› ВИХОВНА
› ЯСНА/ ЧІТКА	› ТАКТОВНА
› ДОСТУПНА (ЗРОЗУМІЛА)	› ЦІКАВА
› СТРУКТУРОВАНА	› ПОРІВНЯЛЬНА
› ЛАКОНІЧНА	› ВІДНОСНА (ДЕМОНСТРУЄ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК)
› ВІДПОВІДНА ДО МІСЦЯ, ЧАСУ, ЦІЛЬОВОЇ ГРУПИ ТОЩО	› ЗАГАЛЬНА
› НАОЧНА (ВІЗУАЛІЗАЦІЯ)	› РІЗНОМАНІТНА
› ВЕСЕЛА	› ЗАЦІКАВЛЮЮЧА

Мова, голос, комунікація

Ми живемо в епоху, яка вимагає **пригодницького супроводу**, що відкриває простір для креативного спілкування. Мова підкреслює загальний намір композиції програми. Інтерпретація має мотивувати і стимулювати фантазію. Голос – робочий інструмент провідника, саме тому він повинен вміти правильно ним користуватися. **Технічний аспект** полягає передусім у правильній поставі, диханні і якісній артикуляції. **Мовлення** забарвлюється з допомогою наголосу, пауз, інтонації та градації голосу. Загальне враження промовець також посилює за допомогою міміки, жестів або відповідних рухів і просторової орієнтації.

Важливу роль відіграє естетичне відчуття та імідж людини, виражені через стиль одягу, зачіску, аромат і аксесуари. Під час супроводу більших груп або у приміщеннях, де це потрібно, можна використовувати різні **технічні допоміжні засоби**: вбудовану звукову систему, переносний мікрофон з колонками, безпроводні навушники. Їх використання

покращує звучність і допомагає не надто напружувати голос. Оскільки кожен мікрофон спричиняє певне спотворення звуку, використання таких пристроїв вимагає визначення і застосування провідником правильної інтенсивності звуку голосу, а передусім – сповільненої швидкості мовлення.

Не менш важливими є також **методи презентації**. Ось кілька порад, як успішно працювати з клієнтами:

- не вирішуйте справи в присутності клієнтів
- не бійтеся іноземних мов
- туристи не повинні бути ціллю!
- менше – це більше, якщо говоримо про інформацію
- дуже націлено використовуйте дані (літочислення, цифрові дані тощо), якщо згадуєте числа, то лише ті, які можуть зацікавити
- хай живе історія, а не строгі факти
- жартуйте (і щодо себе також)
- говоріть голосно і обличчям до людей
- важливим є правильне управління часом
- говоріть про клієнта (йому це потрібно)
- якщо Ви чогось не знаєте, зізнайтеся, або скажіть: хто знає, нехай скаже
- любіть свою роботу та клієнтів

МЕНЕДЖМЕНТ ЗАХОДУ

Основне наповнення роботи провідника можна охарактеризувати трьома словами: **контакт, організація та контроль**. Це також стосується частин програми, де потрібне **втручання іншого надавача послуг** (виставлення рахунків, оцінка якості тощо). **Провідник**

завжди бере участь у всій програмі (якщо не вирішує іншу термінову справу). Найкращою підготовкою перед кожним заходом є хороший сон, за можливості, відповідний відпочинок.

На місці проведення заходу мають діяти такі принципи:

- провідник візуально відрізняється (є добре видимий, помітний з допомогою бейджа, парасольки тощо) і приходить вчасно
- починає з самого початку або старт на ходу
- (перший) контакт з учасниками і перевізником
- домовленість про перебіг програми (з представником колективу/ водієм)
- за допомогою бейджа/ позначок – розподіл у групи
- посадка – складання багажу/ матеріалів
- фізична перевірка присутніх/ їх спорядження і обладнання
- привітання – провідник представляє себе, інших членів команди
- основна інформація – важливі застереження

Для пересування пішки застосовуються наступні принципи: безпека клієнта, запобігання та застереження про небезпечні ситуації, відповідна швидкість руху, недопущення розділення групи, правильний вибір зупинки для розповіді, розповідь у напівколі, вдало підібране місце для зустрічі та прощання. Гірський провідник/ гід повинен подбати про планування: правильний вибір маршруту, відповідне фізичне навантаження, своєчасне та повне інформування, безпека - спорядження і обладнання, прогноз погоди (мати наготові план Б) і т.д.

Надзвичайні ситуації

В ідеалі слід намагатися ефективно запобігати виникненню надзвичайних ситуацій за допомогою постійного застосування попереджувальних заходів. Таким чином можна їх уникнути або полегшити перебіг. Не існує магічного правила вирішення усіх проблем. Однак, існують три ключові слова, які є основою вирішення надзвичайних ситуацій:

- **життя**
- **програма**
- **фінанси**

Для вирішення надзвичайних ситуацій важливим є правильний **аналіз** ситуації. Не менш важливо знати, що під час вирішення надзвичайної ситуації необхідно враховувати права постачальників послуг, права учасників, права зацікавленої особи, права третіх сторін.

Причиною виникнення надзвичайної ситуації може бути й сам **учасник** (запізнення, конфліктний тип, втрата/ недійсні документи, погані звички тощо). Інша група надзвичайних ситуацій – це **здоров'я** та пов'язані з ним проблеми, наприклад, захворювання, травма, стаціонарне лікування, смерть (що робити із тілом та особистими речами, багажем, власністю, придбаними послугами). Окрему групу надзвичайних ситуацій становлять

матеріальні збитки (пограбування/ крадіжка, втрата документів). Інша група надзвичайних ситуацій – це **транспорт (несправність, аварія)**. Дуже часто причиною надзвичайних ситуацій є **форс-мажорні обставини** (стихійне лихо, страйки і так далі.).

Відсутність якості, брак послуг, відхилення від договору або опису програми можуть бути причиною невдоволення клієнта. Зазвичай достатньо виправити ситуацію, що мало б бути першою реакцією на скаргу замовника. Однак, у разі, якщо цього недостатньо, або це неможливо зробити, починається процес рекламації. Тут діє ряд законодавчих актів у сфері захисту прав споживачів.

ЗАВЕРШЕННЯ ЗАХОДУ

Бажано, щоб наприкінці заходу провідник сказав **завершальну промову**, у якій він має коротко підвести підсумок, і сказати про досягнення поставлених цілей. Клієнтам також необхідно дати можливість висловитися. Є кілька підходів, які можуть допомогти з'ясувати **задоволеність клієнтів** (письмові анкети, телефонні інтерв'ю і т.д.). **Думки і пропозиції клієнтів** разом з внутрішньою оцінкою провідника та **письмовим звітом про подію** є дуже важливими для загальної **оцінки якості**. Після завершення акції провідник повинен також оформити облікові документи, передати технічне обладнання і матеріали, перевірити, чи нема забутих в автобусі речей.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Завдання для Вас

Подумайте про здійснення супроводу у Вашому регіоні та те, кому, де, що і як Ви б показали. Свої ідеї запишіть.

Цільова група:

.....

Місцевість для супроводу:

.....

Об'єкт/ інформація про нього:

.....

Форма супроводу:

.....

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

KOLLÁR, D., 2012: Najkrajšie pešie okruhy. 25 turistických trás po Slovensku. DAJAMA, 206 s. ISBN 978-80-8136-0077

LACIKA, J., 2006: Slovensko-turistický sprievodca. Príroda, 207 s. ISBN 80-0701

ЛІСОВА ПЕДАГОГІКА ЯК ПРИГОДНИЦЬКА ФОРМА СУПРОВОДУ В ЛІСОВОМУ ПРИРОДНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Вероніка Яловіарова ¹, Дана Лойова ¹, Андреа Мелцерова ¹, Ігор Віслай ²

НЛЦ – ІНСТИТУТ ЛІСОВОГО НАВЧАННЯ І КОНСУЛЬТУВАННЯ ЗВОЛЕН¹, Ліси СР²

jaloviarova@nlcsk.org, loyova@nlcsk.org, melcerova@nlcsk.org, igor.vizslai@lesy.sk

*"Ліс є єдиною бібліотекою в світі, в якій, щоб отримати знання,
потрібно мовчки, з відкритими очима, пройти нею"*

Мадас Ласло

ВВЕДЕННЯ У ПРОБЛЕМАТИКУ

У Словаччині освітня діяльність природничого спрямування раніше функціонувала у вигляді гуртків, таких як, наприклад, гурток юних охоронців природи, юних мисливців, скаутські гуртки. В основному в них працювали лісівники, любителі туризму, мисливці, друзі природи. Після 1989 року лісове співтовариство відчувало необхідність більш активної та професійної комунікації з широкою громадськістю. У 2001 році Інститут підготовки та освіти працівників лісового та водного господарства в м. Зволен (прим.: на даний час входить до складу Національного лісового центру, НЛЦ) зв'язався з навчальним центром в місті Оссіях (Австрія), у якому співробітники НЛЦ пройшли курси з лісової педагогіки. Згодом курси були адаптовані до умов і потреб словацьких лісівників, затверджені Міністерством освіти, науки, досліджень і спорту Словацької Республіки, та акредитовані як *Курс лісової педагогіки*.

У 2010 році в НЛЦ була сформована робоча група, яка розробила документ під назвою «Лісова педагогіка як складова екологічної освіти - Концепція розвитку», основним завданням якої (концепції) є:

Забезпечення умов для покращення поінформованості громадськості про важливість лісів та їх функцій, сприяння розбудові ціннісної орієнтації цільових груп, співзвучної з концепцією сталого розвитку, посилення емоційних зв'язків, формування позитивного ставлення суспільства до лісів і стимулювання до відповідальних дій у повсякденному житті.

Згодом, у 2011 році, цей документ був схвалений Міністерством сільського господарства і розвитку сільської місцевості СР. Відповідно до цієї концепції лісова педагогіка визначається наступним чином:

Лісова педагогіка як частина екологічної освіти – це навчання про лісову екосистему та, на прикладі лісу, виховання людини в напрямку сталого способу життя. Заходи лісової педагогіки забезпечують сертифіковані лісові педагоги, і призначена вона для усіх цільових груп, особливо для дітей та молоді. Вона використовує активні методи і форми практичного і проектного навчання. Лісова педагогіка не тільки забезпечує знаннями, але

здійює і емоційну сторону людини, сприяє набуттю практичних навичок і працює в напрямку всестороннього розвитку особистості.

За кордоном для терміну «Лісова педагогіка» також використовуються інші терміни (напр.: Waldpädagogik, Forest Pedagogics, Forest education, Forest Related Environmental Education (FREE) – останній часто плутають з термінами «Nature education», «Adventure education», «Outdoor Education» і т.д.). У даний час на європейському рівні використовується термін **Forest Pedagogics – лісова педагогіка**. Більш детальну інформацію можна знайти на сайті <http://www.forestpedagogics.eu>.

Значення лісової педагогіки безпосередньо відображається в її цілях, а саме через **чуттєве сприйняття** (безпосередній контакт людини з природою), **пригодницьке навчання** (посередництво емоцій і отримання знань) та **ігри** (елемент діяльності), розвивати цілісну особистість людини.

ЦІЛІ ЛІСОВОЇ ПЕДАГОГІКИ

Цілі лісової педагогіки спрямовані на створення цінностей, стосунків та зв'язків, зокрема розбудову:

- › мудрих відносин «людина – ліс»
- › уважних відносин «людина – людина»
- › впевненості людини у собі.

Цілі лісової педагогіки відповідають **моделі творчо-гуманістичної концепції освіти і навчання KEMSAC** (за М. Століном).

Згідно з визначенням, лісова педагогіка створена для всіх **цільових груп**, а саме:

- › дітей у дошкільних закладах, учнів початкових і середніх шкіл,
- › підлітків та студентів вищих навчальних закладів,
- › осіб з обмеженими можливостями,
- › дорослих,
- › сімей з дітьми,
- › літніх людей.

Учасники лісової педагогіки

Учасниками лісової педагогіки є координатори («ті, що методично керують»), виконавці заходів («ті, що реалізують»), ключові партнери («ті, що вирішують»), партнери («ті, хто формує громадську думку про лісову педагогіку») та інші партнери («тихі помічники»). Реалізація заходів покладена на **лісових педагогів**, які для того, щоб мати можливість виконувати свою роботу, повинні пройти **Курс лісової педагогіки**. Крім того, вони повинні відповідати іншим кваліфікаційним вимогам, а саме:

- мати щонайменше середню спеціальну лісівничу освіту або вищу лісівничу освіту I-го, II-го, III-го рівня (бакалавр, спеціаліст, магістр, кандидат наук) та повинні бути морально бездоганними

або

- мати щонайменше середню спеціальну освіту або вищу освіту I-го, II-го, III-го рівня (бакалавр, спеціаліст, магістр, кандидат наук) та водночас мінімум 5 років досвіду роботи в галузі лісового господарства та проходження спеціалізованого курсу «Лісівничий мінімум» і повинні бути морально бездоганними.

НАВЧАННЯ У ЛІСОВІЙ ПЕДАГОГІЦІ

Лісова педагогіка розкриває знання про ліс в цікавій ігровій формі, яка задіює всі види чуття, дозволяє робити відкриття, спостереження та дослідження природи, і, таким чином, краще зрозуміти їх та запам'ятати. Це призводить до розвитку всіх аспектів цілісної особистості, оскільки у процесі навчання беруть участь *когнітивна* (голова), *соціально-афективна* (серце) і *психомоторна* (руки) сторони.

Процес навчання у лісовій педагогіці, в якому беруть участь ГОЛОВА – РУКИ – СЕРЦЕ проілюстровано в наступній схемі.

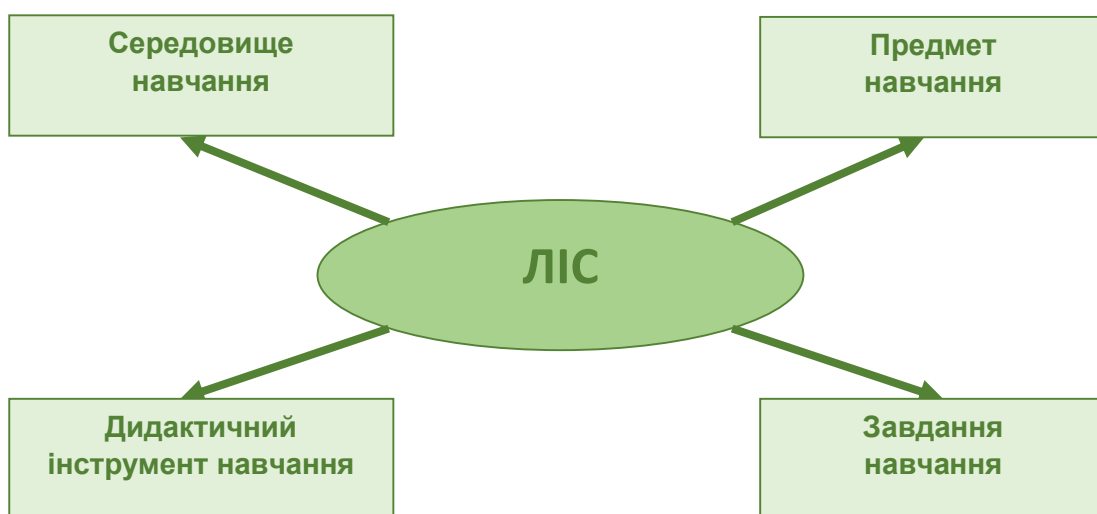
ГОЛОВА – знання

РУКИ – вміння

СЕРЦЕ – відносини

Навчання «про ліс у лісі» = Лісова педагогіка

Необхідною умовою навчання в лісовій педагогіці є сам ліс, оскільки у процесі навчання він є і середовищем, і предметом навчання, а також метою навчання та його дидактичним інструментом.

Лісова педагогіка використовує елементи **пригодницького навчання**, – процес, який включає ігрові та веселі моменти. Важливо, щоб цільові групи, особливо діти, відчули ліс «власною шкірою» або іншими словами «відчули ліс усіма своїми чуттями». Цей процес завжди асоціюється з **чуттєвим сприйняттям та емоційним досвідом**, які допомагають краще запам'ятати та усвідомити вивчений матеріал.

Лісова педагогіка у процесі навчання використовує:

- пригодницькі ігри
- проектне навчання, методи розвитку творчих умінь
- навчання через спостереження, методи розвитку критичного мислення
- театральні ігри, драматургію
- ситуаційні та постановочні ігри, роботу в команді
- літературні та художні прийоми, музичну терапію
- творчі майстерні - роботу з використанням природних матеріалів
- трудову діяльність, роботу в лісі
- інше.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛІСОВОЇ ПЕДАГОГІКИ У СЛОВАЧЧИНІ

Лісова педагогіка, окрім виховання свідомого ставлення до природи, є одним з ефективних інструментів комунікації з широкою громадськістю. У Словаччині лісова педагогіка існує завдяки співпраці між багатьма організаціями, установами та суб'єктами (наприклад, Ліси СР, Державні Ліси TANAP, Міські ліси Кошице та інші). Професійним і методичним гарантом лісової педагогіки у Словаччині є НЛЦ – Інститут лісового навчання і консультування у Зволені. В залежності від типу установи, яка займається лісовою педагогікою, цей напрямок роботи фінансується шляхом об'єднання кількох джерел (наприклад, власні кошти лісових суб'єктів, кошти з державного бюджету, національні і міжнародні проекти, кошти, отримані через освітні ваучери, власні кошти учасників програми та інші).

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

ПРИГОДНИЦЬКИЙ СУПРОВІД НА НАВЧАЛЬНИХ СТЕЖКАХ

Навчальною стежкою можна пройти простим туристичним способом, а інформацію отримати, прочитавши тексти на інформаційних стендах. Але можна зробити це й по-іншому.

Урізноманітнення переходу між інформаційними стендами різними заходами, спрямованими на чуттєве сприйняття довкілля - в даному випадку лісу, перетворює звичайну прогулянку навчальною стежкою на незвичайну пригоду, яка надовго залишається в підсвідомості. І, можливо, навіть не усвідомлюючи того, збагачує учасників новими знаннями, досвідом і, головним чином, дає емоції, переживання. Емоції можуть бути викликані заходами з використанням інтерактивних об'єктів лісової педагогіки (лісова брама, дендрофон, фотостіна, віконця, що обертаються: гра пам'яті, шпаківні, стежка відчуттів, спіралі з трави, дерев'яні макети тварин тощо).

Зміст тематичної програми навчальної стежки повинен бути спрямований і досягти, перш за все, ГОЛОВИ-СЕРЦЯ-РУК учасників програми. Дуже важливою частиною є зворотній зв'язок, не тільки в кінці програми, а також після закінчення окремих заходів.

Нижче у якості взірця буде проілюстровано два приклади пригодницької прогулянки навчальною лісовою стежкою (НЛС) «Праменіско» (Татранський національний парк) та «Дрієнок» (регіон Ґемер) для двох різних цільових груп: учнів молодшого та старшого віку. Описані заходи лісової педагогіки тематично пов'язані з інформаційними стендами, розташованими на навчальних стежках, їхня палітра багата та пропонує широкий вибір.

А. Проект програми пригодницького супроводу по НЛС «Праменіско»

Навчальна лісова стежка «Праменіско» знаходиться в особливій частині заповідника Татранський національний парк. НЛС є частиною прогулянкової стежки протяжністю майже 3,5 кілометри, яка починається з експозиції Татранської природи у ботанічному саду в Татранській Ломніці, пролягає через саме Праменіско до кемпінгу Татранець і назад до Татранської Ломніці. Сама стежка «Праменіско» має довжину 800 м і знаходиться на відстані 1 км від Ботанічного саду.

П'ять зупинок на навчальній стежці розповідають про унікальність території, де вода відіграє важливу роль.

Праменіско є прикладом татранських заболочених вільхових лісів. Характерним для цієї території є водні ресурси у вигляді струмків, потічків та стоячих вод. Відвідувач навчальної стежки «Праменіско» під час прогулянки дізнається, чому ця місцевість заболочена та водночас про те, яке тут вирує життя. Про ліс, на який впливає вода, і які тварини та рослини живуть у ньому. Частиною НЛС є дві оглядові вежі.

Тема: ЛІС І ВОДА

Мета: Знайомство з лісом і його складовими, з особливим водогосподарським режимом

Цільова група: діти молодшого шкільного віку – 7-10 років

Навчальна стежка «Праменіско» цікава своїм розташуванням і маршрутом. Маршрут стежки можна пройти по колу (близько 3,5 км), або у формі двосторонньої навчальної прогулянки. Залежно від вибору маршруту лісовий гід готує окремі програмні заходи.

Допоміжні засоби для окремих видів діяльності:

Лісові «загадки» (слова-підказки для визначення окремих рослин) і зображення рослин; ключі для визначення рослин, лакмусові папірці, пластмасові стаканчики для води, хусточки на очі, зображення тварин, невеличкі призи для всіх членів групи.

Захід №1: Знайомство з групою, встановлення правил поведінки на НЛС

Робота з групою в колі. Лісовий провідник вітається з групою НЛЦ та повідомляє програму зустрічі. Оголошує завдання: кожен учасник групи представляється своїм іменем та може додати до імені цікаву особливість (прикметник), який його описує, але перша літера повинна збігатися з першою літерою імені (наприклад: мене звати Лариса – Ласкава, або Михайло - Милий).

Лісовий гід знайомить групу з правилами поведінки в лісі та на стежці. Правила можуть створювати самі учасники групи, з позитивними чи негативними рішенням щодо їх прийняття. Якщо група погоджується з правилом – плескає в долоні, якщо ні – тупає ногами.

Захід №2: Лісова брама

Цей захід підходить не тільки в якості вступу на навчальний маршрут, але і як цікава гра, яка допоможе перемістити групу до початку стежки. Лісовий гід разом з супроводжуючим педагогом за допомогою рук утворюють «лісову браму», яка відкриватиметься при правильній відповіді на запитання (завдання). Питання можуть стосуватися визначеної теми або середовища, у якому проходить прогулянка. Наприклад: «Назви трьох татранських тварин»; «Найвища гора в Татрах?», «Як називаються природні водні середовища в Татрах?».

Якщо лісовий гід вирішує розвинути цю гру, учасники групи утворюють пари і також вигадують питання. Група просувається ланцюжком через кожну наступну «браму» після правильної відповіді на питання.

Захід №. 3: Лісові загадки, інформаційний стенд «Квітуче Праменіско»

Метою цього заходу є пізнання лісових рослин, які ростуть і цвітуть на стежці «Праменіско». Лісовий гід повинен мати підготовлені заздалегідь картки з підказками «Шукаємо рослину», відповідно до яких члени групи визначатимуть лісові рослини. Підказки повинні вказувати на морфологію рослин, вимоги до середовища проживання, а також цікаві факти про рослини. Зрозуміло, що для дітей бажано підготувати ці підказки у вигляді віршів або римованого тексту. Тому учасники також можуть вигадувати нові поетичні назви для рослин. Якщо прогулянка відбувається не під час цвітіння, лісовий гід готує зображення рослин на картках, а учасники групи будуть поєднувати підказки з картинками.

Додаткова діяльність: Якщо в групі є діти дошкільного віку, то завдання спрощується, рослини діляться до кольорового шаблону відповідно до кольору квітки. Старші учні та дорослі можуть працювати з науковою літературою «Ключі до визначення рослин». Гра може бути також присвячена вивченню дерев.

Захід № 4: Вимірювання рН води, інформаційний стенд «Ліс під впливом води»

На початку заходу необхідно обговорити з групою кругообіг води в лісі, важливість лісів для управління водними ресурсами в області заплав. Цікавою роботою для учасників групи є вимірювання рН води. Значення рН визначається за шкалою 0-14, де 7 є нейтральним значенням, менші показники означають кислотність, вищі означають більш високу

лужність. Для більшості рослин і тварин ідеально підходить рН7, тобто, нейтральне водне середовище. Лісовий гід роздає учасникам групи лакмусові папірці та стаканчики для води. Члени групи набирають воду з різних місць, вимірюють рН та обговорюють результати в порівнянні.

Захід № 5: Лісовий караван, пересування між інформаційними стендами

Учасники групи стають в ряд, тримаючись за плечі. Для кращого чуттєвого сприйняття можна окремим учасникам зав'язати очі. Завдання полягає в тому, щоб пройти частину маршруту тихо, як «Караван», та сприймати всі звуки і запахи, які трапляються на шляху.

Додаткові питання: Ви відчули якийсь приємний/ неприємний запах під час подорожі? Ви почули якийсь цікавий звук, який ніколи не чули раніше?

Захід № 6: Лісові поверхи, інформаційний стенд «Чому ця місцевість заболочена»

Лісовий гід представляє учасникам групи навколишній ліс з точки зору вертикального шарування, розподіляє ліс по шарах – ярусах: підземний/ моховий, трав'яний, чагарниковий, деревний та рівень крони дерев. Окремі шари – яруси група має представити положенням тіла: мох – присідання і руки на землю, трав'яні – присідання, кущові – прямі ноги корпус вниз,

дерево – стоячи прямо, крону – стоячи з піднятими руками. Вправа продовжується таким чином, що окремі члени групи називають в довільному порядку ярус, а інші його показують відповідним рухом.

Додаткова діяльність: може бути доповнена визначенням рослин, кущів і дерев, які складають кожен ярус. Група може повторити захід і включити до завдання різні рослини і дерева, тим самим включивши їх в яруси, які вони показують рухами тіла.

Захід № 7: Хто я? Інформаційний стенд «Вони живуть у болотяних місцях»

Добровольцєві з групи лісовий гід має прикріпити ззаду на футболку зображення тварини, яка живе на цій території. Обраний доброволець має, ставлячи закриті питання, з'ясувати, яку тварину він представляє.

Захід № 8: Дощ із камінців – творча робота, кінець стежки

Кожному з учасників лісовий гід дає по два камінці або дерев'яні палички. Група утворює коло. Лісовий гід просить учасників групи закрити очі. Він/вона пояснює, що поступово буде обходити членів і кого торкнеться, той почне стукати камінцем об камінець або дерев'яними паличками, так чином створюючи ілюзію дощу в лісі. За допомогою наперед узгоджених сигналів лісовий гід може регулювати інтенсивність постукування або ж інтенсивність група регулює самостійно.

Додаткова діяльність: У кінці з окремих камінців та паличок група може разом створити природний образ або мандалу. (геометричний символ складної структури, який інтерпретується як модель Всесвіту. Типова форма мандали — зовнішнє коло з вписаним у нього квадратом, куди поміщено внутрішнє коло).

Захід № 9: Зворотній зв'язок та прощання

Дуже важливою частиною програми супроводу є підсумкова оцінка. Лісовий гід має оцінити день з власної точки зору і подякувати групі за активний підхід. Важливо дати кожному з групи можливість висловити, про що нове дізнався, що учаснику найбільше сподобалось і те, що не сподобалось, які емоції були пережиті, що запам'яталося найбільше тощо. Наприкінці кожен з учасників отримує невеликий приз, який нагадуватиме про час проведений на стежці.

В. Програма заходів пригоспідарювального супроводу навчальною стежкою «Дрієнок»

Навчальна стежка «Дрієнок» довжиною 3,3 км була побудована в рамках проекту Словацької агенції довкілля «Жива природа», у 2002 році, як малий екологічний проект. Стежка знаходиться у північно-східній частині Дрієнчанського краю, між населеними пунктами Рібнік та Теплі Врх. Стежка починається і закінчується поруч з парковою для автомобілів, біля державної дороги між зазначеними населеними пунктами. На маршруті є вісім інформаційних стендів, місце для відпочинку та вогнища, криничка та альтанка.

Теми окремих стендів, крім коротких текстів, супроводжуються намальованими авторами проекту зображеннями, доповненими англійським та німецьким перекладом текстів. Навчальна стежка була збудована робочою групою «Три лопухи з Сірка» (сім'я Віслаї) за допомогою інших партнерів.

Тема: ЛІС

Мета: Знайомство з лісом і його складовими через чуттєве сприйняття. Наголосити на значенні лісу для суспільства на Землі.

Цільова група: учні старшого шкільного віку 10-14 років

Допоміжні засоби для обраних заходів:

- «шишкофон» (шишка), дерев'яні прищепки (12 штук), тонка мотузка, кольорові смужки гофрованого паперу, флакончики з ароматичними речовинами (дві з однаковим та дві інші – з різним запахом), хусточки для зав'язування очей принаймні для половини групи, коробка з різними фруктами, нарізаними на шматки, зубочистки, жменя літаючого насіння лісових дерев (найбільш підходить насіння клена з крильцями), картки для записування результатів, білі полотна для створення природних картин, воскові кольорові олівці, паперовий двосторонній скотч, ножиці, діаграма динаміки лісів у Словаччині, ілюстрація розвитку лісозаготівлі та приросту у лісах Словаччини.

Захід № 1: Знайомство з групою, визначення правил на стежці, інформаційний стенд 1 на маршруті стежки

Робота з групою в колі. Лісовий гід вітає групу на НС, представляє себе та знайомить групу з програмою зустрічі, маршрутом та розташуванням стежки. Він пускає по колу «шишкофон» (ялинова або соснова шишка), у який кожен учасник промовить своє ім'я і доповнить відповіддю на запитання, якою твариною він/вона хотів/хотіла б бути і чому. Після цього група домовляється про правила виконання заходу лісової педагогіки: учасники працюють самостійно, або в групах, або разом.

Захід №. 2: «Горобці у терні», відповідне місце на стежці

Діяльність може опиратися на попередній захід, коли учасники називали тварин, якими б вони хотіли бути. Лісовий гід разом з учнями відбирає учасників з кращим зором для наступного заходу. Завданням учнів є знайти якомога більше «горобців у терні» (горобцями є дерев'яні прищепки, розташовані на різній висоті на кущах, деревах, травах і т.п.). Цей захід потрібно підготувати наперед.

Захід №. 3: «Як росте ліс», інформаційний стенд № 3 про лісове господарство

Найвдаліше починати цей захід з питання: «Як Ви думаєте, у Словаччині лісів стає більше чи менше?» В залежності від відповіді гід розташовує учасників направо та наліво від стежки. Оскільки найчастішою є відповідь, що лісів стає менше, більшість опиниться на одній стороні. З допомогою графіка можна пояснити правильну відповідь, а також є познайомити з такими поняттями, як землі лісового фонду (ЗЛФ), землі сільськогосподарського призначення (ЗСП). Можна також обговорити мету лісового господарства - догляд за лісом та управління ним так, щоб ліс виконував усі функції, які люди очікують від нього. Деякі з цих функцій учасники можуть назвати.

Додаткові питання: «Як Ви думаєте, у Словаччині зрубують багато чи мало дерев?» або ж «На Вашу думку у Словаччині вирубують більше чи менше лісів, ніж виростає?» Учасники

знову, залежно від відповідей, стають на праву і ліву сторони стежки, а правильну відповідь можна з'ясувати за допомогою наступної підготовленої ілюстрації.

У Словаччині насправді дерев виростає більше, ніж вирубується, а те, чому дерево «потрібно» вирубувати можна наочно пояснювати за допомогою гри «Як росте ліс». Найвищий учасник стає всередину вільного місця і з піднятих рук поволі випускає приблизно таку ж кількість насіння клена, скільки й учасників прогулянки. Потім усі учасники стають на насіння і присідають, таким чином представляючи молоді саджанці. Поступовим зростанням, а головне збільшенням крони простір буде заповнюватися.

Що робити із зарослим лісом? Навіть молодші школярі можуть зрозуміти, що деякі дерева потрібно забирати. Це перша причина для заготівлі дерева, що забезпечить простір та стабільність для інших дерев. Далі продовжуємо пояснювати, що дерева, подібно до зернових, ростуть і досягають такого стану, що їх потрібно у правильний час – віці стиглості – вирубати, а з них знову опадає насіння і далі виникає молодий ліс. Однак, кожне спиляне дерево дає нам щось корисне, потрібне для людського життя: паливо, олівці, папір, дерев'яні меблі, книги, сопілка і т.п.

Захід № 4: «Впізнай свій мурашник», перехрестя стежки та дороги за інформаційним стендом № 4 про карстові явища

Для цього заходу потрібні три різні позначені (напр., пронумеровані) флакончики з різними ароматами, встановлені на певній відстані перед групою. Учасники поступово та один за одним нюхають флакончики та переходять до місця, де знаходяться три флакончики і за запахом мають розрізнити, який із них тотожний з першим, а той запах приведе «мурах» до «мурашника». Потім біля стенду з інформацією про тварину, яка живе в околиці навчальної стежки, учасники лише підтвердять знання про лісових звірів, до яких також належить лісова мурашка. Доповненням заходу може бути також «нюхова гра на запам'ятовування» з трьома або п'ятьма парами запахів (більше запахів не рекомендується).

Захід № 5: «Впізнай своє дерево» Інформаційний стенд про рослини та дерева, які ростуть на даній місцевості

Метою заходу є продемонструвати різну кору, різну товщину дерев за допомогою доторків. Учасники прогулянки утворюють пари і кожна пара отримує хустинку для зав'язування очей. Потім один учасник пари зав'язує хустинку на очі іншому, трохи поводить його за руку по лісу, пообертає на місці і знову переведе далі до будь-якого дерева, яке учасник із зав'язаними очима має за допомогою доторку детально «оглянути» так, щоб запам'ятати важливі деталі.

Далі після різних поворотів та обертань вони переходять на місце близько до дерева. Учасник знімає з очей хусточку і пробує знайти «своє дерево». Для ближчого пізнання окремих видів дерев цю вправу можна змінити таким чином, що спочатку наочно будуть продемонстровані відмінності між корою хоча б трьох-чотирьох дерев (напр., бук з гладкою корою, граб з потрісканою корою та циліндричним стовбуром, дуб з виразно розтрісканою корою, гірський явір із корою, яка лущиться та інші породи відповідно до місцевих умов).

Захід № 6: «Підкорення замку», біля руїн замку Дрієнок

Діяльність спрямована на посилення солідарності, узгодження спільних дій та пошук спільного рішення проблем. Учасники прогулянки розділяються на приблизно однакові за розміром дві групи і стають рядочком один проти одного на схилі. Група, що стоїть вище по схилу, береться за руки певним способом і утворює «стіну», щоб протистояти «бійцям», які біжать і намагаються зламати «стіну» і за «стіною» захопити «принца» або «принцесу» – «володарів замку», роль яких виконує керівник групи. З початку нападу аж до захоплення «володарів замку» засікається час. Далі групи міняються ролями, засікається час, порівнюється результат і перемагає група, якій вдалося досягти цілі за короткий час.

Захід № 7: Пейзажне мистецтво (LandArt) - творча діяльність, закінчення стежки

На підготовлені білі полотна окремі учасники індивідуально або в малих групах складають з навколишніх природних матеріалів картинки або на задану тему (напр.,

тварини), або на вільну тему. Підготовлену програму можна закінчити взаємним оглядом результатів та позитивними коментарями. Можна похвалити тих, які мають найбільш кольорову картинку, картинку з найбільшою кількістю використаних видів природних матеріалів тощо.

Захід № 8: Зворотній зв'язок та прощання

Як і в попередньому прикладі, закінчення програми включає в себе зворотній зв'язок, подяку та прощання. Зворотній зв'язок для старших учасників може бути зроблений у формі так званого відгуку, де кожен учасник на підготовленій картці пише своє враження.

Інші рекомендації

Наведені приклади інтерактивного супроводу на навчальних стежках мають на меті надихнути учасників до позитивного ставлення до лісу, звичайно ж їх можна й надалі удосконалювати:

➤ для молодшої вікової категорії є привабливим «збирати печатки» за виконані завдання на окремих зупинках на заздалегідь підготовлених карточках, які роздають дітям на початку програми

➤ для старшої вікової групи увесь супровід може бути створений як розвідувальна експедиція, коли завдання визначені заздалегідь, а їх виконання записують у наперед підготовлених робочих листах/ нотатниках, які учасники групи заповнюють під час проходження навчальною стежкою. Лісовий гід відіграє роль посередника – особи, яка пояснює завдання і в кінці разом з групою оцінює. Група старших учнів може на основі своїх спостережень також розробити презентацію з плакатами або в програмі PowerPoint.

Натхнення для інших пригодницьких ігор можна знайти у списку рекомендованої навчальної літератури.

Під час прогулянки на навчальній стежці доданою цінністю є взаємозв'язок між окремими завданнями, ув'язка їх з інформаційними стендами (інформація природного, географічного, культурного, історичного характеру).

Завдання для Вас:

На основі існуючої навчальної стежки у Вашому регіоні підготуйте сценарій пригодницького супроводу для обраної цільової групи.

[illegible][illegible]

..... (що потрібно продумати перед проведенням заходу – підготовка до супроводу)

(вибір окремих заходів – привітання, пригідницькі ігри та кінцеве оцінювання)

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

MARUŠÁKOVÁ, Ľ. a kol. 2010: Lesná pedagogika ako súčasť environmentálnej výchovy na Slovensku - Koncepcia rozvoja. Národné lesnícke centrum Zvolen, 65 s. ISBN 978-80-8093-126-1

MARUŠÁKOVÁ, Ľ. a kol. 2010: Lesná pedagogika – Príručka pre lesných pedagógov. Národné lesnícke centrum, Zvolen, 67. ISBN 978-80-8093-121-6

SARVAŠOVÁ, Z. a kol. 2016: Vybrané príklady lesnej pedagogiky zo Slovenska a Nórska. Národné lesnícke centrum, Zvolen, 152 s. ISBN 978-80-8093-216-9

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

BURKOVSKÝ, J., KRÁLIKOVÁ, K. 2015: Náučné zariadenia v prírode. Príručka pre tvorbu, prevádzku a údržbu náučných chodníkov, lokalít a bodov. ŠOP SR, Banská Bystrica, 36 s. ISBN 978-80-8784-036-4

MARUŠÁKOVÁ, Ľ., HUDECOVÁ, E. 2004: Hráme sa a učíme sa v lese – Program lesnej pedagogiky v štyroch ročných obdobiach. Ústav pre výchovu a vzdelávanie pracovníkov lesného a vodného hospodárstva SR vo Zvolene, 24 s. ISBN 80-89100-23-6

www.lesnapedagogika.sk

www.forsoc.org

